พระบรมราชาธิบายและคาถาตำนานพระแก้วมรกฎ

พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์

สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระมาตุจฉา โปรดให้พิมพ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมเจ้าหญิงสุนทรารมณ์

วงศ์เธอ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์

เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๖๕

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

294.335
พ73พ 2465

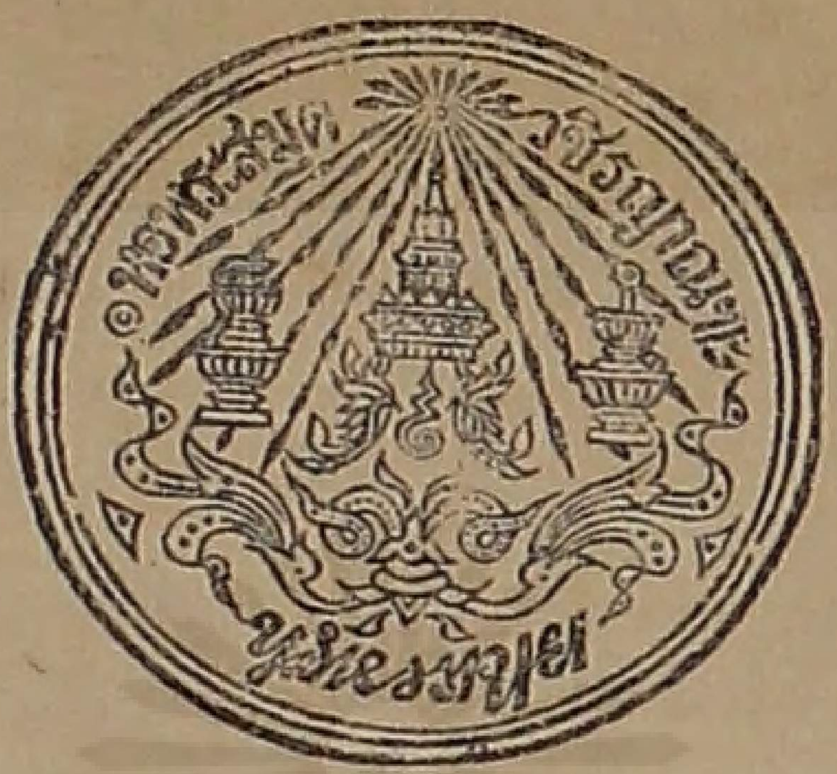

พระบรมราชาธิบายและคาถาตำนานพระแก้วมรกฎ

พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์

สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระมาตุจฉา โปรดให้พิมพ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมเจ้าหญิงสุนทรารมณ์

ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์

เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๖๕

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาคร

คำนำ

สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระมาตุจฉา มีรับสั่งมา ยังหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครว่า ทรงพระราชศรัทธาจะพิมพ์หนังสือพระราชทานแจกในงานศพหม่อมเจ้าหญิงสุนทรารมณ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ซึ่งพระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงมาแต่ยังเยาว์ และทรงพระกรุณาโปรด ฯ รับเป็นเจ้าภาพงานศพนั้น โปรด ฯ ให้กรรมการเลือกเรื่องหนังสือในหอพระสมุด ฯ ถวาย ข้าพเจ้าจึงเลือกหนังสือพระบรมราชาธิบาย กับคาถาตำนานพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกฎ ซึ่งพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ ถวายตามพระราชประสงค์

พระบรมราชาธิบายและคาถานี้ พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๓๙๗ เสวยราชย์ได้ ๔ ปี มีเนื้อความข้างท้าย

พระบรมราชาธิบายว่า ได้ทรงพระราชนิพนธ์เป็น ๓ ภาษา คือภาษาไทย ภาษาอังกฤษและเป็นคาถาภาษามคธ ด้วย สันนิษฐานว่า คาถาภาษามคธนั้นเห็นจะพระราชทานไปเมืองลังกา ส่วนภาษาอังกฤษนั้นทราบว่าพระราชทาน เซอร์ ยอน เบาริง ที่เป็นราชทูตอังกฤษเข้ามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี เซอร์ ยอน เบาริงได้พิมพ์ไว้ในหนังสือซึ่งเขาแต่งว่าด้วยประเทศสยามเล่ม ๑ น่า ๓๑๖ พระราชนิพนธ์เรื่องนี้เดิมในหอพระสมุด ฯ มีแต่คาถาภาษามคธ กรรมการได้ให้พันพุฒมอนุราช สิน เปรียญเอก แปลเป็นภาษาไทย พิมพ์แจกในงานศพเจ้าจอมมารดาเที่ยง รัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ครั้ง ๑ ภายหลังมาจึงได้พบพระบรมราชาธิบายที่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาไทย ยังหาได้มีโอกาศที่จะพิมพ์ไม่ พึ่งจะได้รวมพระบรมราชาธิบายกับคาถาพระราชนิพนธ์ภาษามคธและคำแปลพิมพ์ด้วยกันครั้งนี้เป็นครั้งแรก

กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ขอถวายอนุโมทนาพระราชกุศลบุญราษีทักษิณานุปทานซึ่งสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระมาตฉา ได้ทรงบำเพ็ญพระกุศลในงานปลงศพหม่อมเจ้าหญิงสุนทรารมณ์ และได้โปรด ฯ ให้พิมพ์หนังสือเรื่องนพระราชทานให้ได้อ่านกันแพร่หลาย หวังใจว่าท่านทั้งหลายที่ได้รับสมุดเล่มนี้ไป คงจะพอใจอ่านและถวายอนุโมทนาด้วยทั่วกัน.

ดำรงราชานุภาพ สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

สารบาน

พระบรมราชาธิบายตำนานพระแก้วมรกฎ

ภาษาไทย น่า ๑

พระบรมราชาธิบายตำนานพระแก้วมรกฎ

คาถาภาษามคธ ,, ๑๒

คำแปลคาถาภาษามคธ ,, ๒๓

พระบรมราชาธิบาย
และคาถาตำนานพระแก้วมรกฎ
พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชนิพนธ์

◎ เรื่องพระแก้วมรกฎ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงขอผู้นับถือเลื่อมใสในพระพุทธสาสนา และท่านผู้มีไมตรีภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินสยาม จึงพงตานานเรื่องพระแก้วมรกฎ และพระแก้วมรกฎเปนแท่งทึบองค์ใหญ่นี้ คนเก่าที่ได้เลื่อมใสในพระพุทธสาสนา ซึ่งเราไม่รู้จักชื่อ และตำบลและคราวครั้งเปนแน่ลงได้ ท่านได้สร้างไว้เปนที่สการะบูชาก่อนหลายปี แต่พุทธศักราช ๑๙๗๙ คฤศตศักราช ๑๔๓๖ ปี ก็แต่เรื่องราวที่ควรเชื่อได้สิ้นสงสัยเปนแน่ แต่เดิมเมื่อแรกสร้างนั้นเราหาได้ไว้ไม่

นิทานที่เมืองเขมรบ้าง ไทยบ้าง ลาวพุงดำบ้าง ลาว
พุงขาวบ้าง แต่งไว้ก็มีอยู่มาก แต่ต่างคนต่างว่าตาม
ได้ยินและคาดคเนผิด ๆ กันมากนัก จะเอาเป็น
ประมาณลงไม่ได้ เราจะขอกล่าวเรื่องราวพระแก้ว
มรกฎนั้น ตั้งต้นแต่ครั้งที่ได้ความเป็นแน่ ซึ่งผู้พึง
คัดค้านมิได้ ให้ท่านฟัง

เมื่อพุทธศักราช ๑๙๗๙ ปี คฤศตศักราช ๑๔๓๖ ปี
พระแก้วมรกฎองค์นี้อยู่ในพระสถูปใหญ่เก่าองค์หนึ่ง
ณเมืองเชียงราย ครั้นพระสถูปเจดีย์นั้น ต้องอสนิบาต
พังลงแล้ว ชาวเมืองเชียงรายได้เห็นเป็นองค์พระพุทธ
รูปปิดทองคำทึบทั่วทั้งองค์ ก็สำคัญว่าพระพุทธรูปศิลา
สามัญ จึงเชิญไปไว้ในวิหารที่ไว้พระพุทธรูป ในวัด
แห่งหนึ่ง แต่นั้นไป ๒ เดือน ๓ เดือน ปนที่ลงรักปิด
ทองหุ้มทั่วพระองค์นั้น กระเทาะออกที่ปลายพระนาสิก
เจ้าอธิการในอารามนั้นได้เห็นเป็นแก้วสีเขียวงาม จึง

แกะต่อออกไปทั้งพระองค์ คนทั้งปวงจึงได้เห็นและ
ทราบความว่า เปนพระพุทธรูปแก้วแท่งทึบทั้งแท่ง
บริสุทธิ์ไม่บิดเบือน คนชาวเชียงรายและเมืองลาว
อื่น ๆ ก็ตื่นกันไปบูชานมัสการมากมาย ท้าวเพี้ย
ผู้รักษาเมืองจึงได้มีใบบอกลงไปถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ ๆ
เกณฑ์กระบวนช้างไปแห่รับเสด็จพระมหามณีรัตนปฏิมา
กรแก้วมาโดยหลังช้าง ครั้นมาถึงทางแยกซึ่งจะไป
เมืองนครลำปาง ช้างที่รับเสด็จพระมหามณีรัตนปฏิมา
กรแก้วมา ก็วิ่งตื่นไปทางเมืองนครลำปาง เมื่อหมอ
ควานและโลมช้างให้สงบแล้วพามาถึงทางที่จะไปเมือง
เชียงใหม่ ช้างก็ตื่นไปทางเมืองนครลำปางอีก จน
ภายหลังเมื่อเอาช้างเชือกรับเสด็จพระมหามณีรัตนปฏิมา
กรแก้ว ช้างนั้นเมื่อมาถึงทางนั้นก็ตื่นคืนไปทางเมืองนคร
ลำปางอีก ด้วยเหตุนั้นท้าวเพี้ยผู้ไปรับก็ได้มีใบบอกไป
ถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ ครั้งนั้นเจ้าเชียงใหม่นับถือผีสาง

มากนัก จึงวิตกว่าชรอยผีซึ่งรักษาองค์พระจะไม่ยอมมา เมืองเชียงใหม่ จึงยอมให้เชิญพระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้วนั้น ไปประดิษฐานไว้ในเมืองนครลำปาง คนทั้งปวงจึงได้เชิญไปไว้ในวัดที่คนเปนอันมากมีศรัทธาสร้างถวายในเมืองนครลำปางนานถึง ๓๒ ปี

ครั้นจุลศักราช ๙๓๐ พระพุทธศักราช ๒๐๑๑ ปีชวดสัมฤทธิศก เจ้าเชียงใหม่องค์อ้นได้แผ่นดินเชียงใหม่แล้ว ดำริห์ว่าเจ้าเชียงใหม่องค์ที่ล่วงแล้ว ยอมให้พระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้วไปประดิษฐานอยู่เมืองนครลำปางนั้นไม่ควรเลย ควรจะไปอาราธนามาไว้ในเมืองเชียงใหม่ คิดแล้วจึงไปอาราธนาแห่พระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมา สร้างพระอารามวิหารถวายแล้วประดิษฐานไว้ในเมืองเชียงใหม่ และเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้พยายามจะทำวิหารที่ไว้พระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้ว ให้เปนปราสาทมียอดให้สมควร แต่หาสม

ประสงค์ไม่ อสนีบาตลงต้องทำลายยอดที่ตั้งสร้าง
ขึ้นหลายครั้ง จึงได้เชิญพระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้ว
ไว้ในพระวิหาร มีซุ้มจรนำอยู่ในผนังด้านหลังสำหรับ
เป็นที่ตั้งพระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้ว กับทั้งเครื่อง
ประดับอาภรณ์บูชาต่าง ๆ มีบานบิดดังตู้เก็บรักษาไว้
เบิดออกให้คนทั้งปวงนมัสการเป็นคราว ๆ แต่พระ
มหามณีรัตนปฏิมากรแก้ว ได้ประดิษฐานอยู่ในเมือง
เชียงใหม่นานได้ ๘๔ ปี

ครั้นลุจุลศักราช ๙๑๓ ปี พระพุทธสาสนกาล ๒๐๙๔
ปีฉลูตริศก เจ้าเชียงใหม่องค์หนึ่งซึ่งครองเมืองใน
ครั้งนั้น ชื่อเจ้าไชยเสรฐาธิราชเป็นบุตรพระเจ้าโพธิสาร
ซึ่งเป็นเจ้าเมืองเชา คือเมืองหลวงพระบาง เพราะ
เหตุที่แต่ก่อนนั้นไป เจ้าเชียงใหม่องค์ก่อน ได้ยก
ราชธิดาสาวชื่อนางยอดคำ ไปเป็นมเหษีพระเจ้าโพธิสาร
จึงมีราชบุตรคือเจ้าไชยเสรฐองค์นี้ เมื่อเจ้าไชยเสรฐมี

อายุได้ ๑๕ ปี เจ้าเชียงใหม่ผู้เปนไอยกาธิบดีถึงแก่ชีพตักษัยไป ไม่มีผู้อื่นจะรับที่เจ้าเชียงใหม่ ท้าวเพียกับพระสงฆ์ผู้ใหญ่ทั้งปวงจึงพร้อมกันไปขอ เจ้าไชยเสรฐู ผู้บุตรใหญ่ของพระเจ้าโพธิสาร และเปนนัดดาของเจ้าเชียงใหม่นั้น แถมนามเข้าว่าเจ้าไชยเสรฐาธิราช ครั้นได้เปนเจ้าเชียงใหม่แล้วไม่นาน ได้ฟังข่าวว่าพระเจ้าโพธิสารผู้บิดาสิ้นชีพวายชนม์แล้ว เจ้าน้องชายต่างมารดา ได้เปนเจ้าในเมืองเซ่าคือเมืองหลวงพระบาง เจ้าเชียงใหม่ไชยเสรฐาธิราช จะใคร่ไปทำบุญในการศพบิดา และจะใคร่ได้ส่วนมรดกด้วย แต่ยังไม่แน่ใจลงว่าจะต้องเปนเจ้าเมืองเซ่าเสียไม่ได้กลับมาเมืองเชียงใหม่ ฤาจะต้องกลับมาเมืองเชียงใหม่เพราะเมืองเซ่ามีเจ้าแล้ว ฤาเมื่อไม่อยู่ฝ่ายข้างเมืองเชียงใหม่จะเปนประการใด ถ้าจะกลับมาจะมาได้ก็ไม่แน่ใจลงพวังน่าพวังหลังอยู่ จึงได้เชิญพระมหามุณีรัตน

ปฏิมากรแก้วนั้นไปด้วย อ้างว่าจะรับไปทำบุญ และให้เจ้านายญาติวงศ์ในเมืองเซ่าหลวงพระบาง ได้บูชาทำบุญด้วยกัน แล้วก็ยกครอบครัวไปหมด เมื่อพระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้ว ออกไปจากเมืองเชียงใหม่ในครั้งนี้ เปนปีขาลจัตวาศก จุลศักราช ๙๑๔ ปี พระพุทธสาสนกาล ๒๐๙๕ เจ้าไชยเสรฐาธิราชไปถึงเมืองเซ่าแล้ว ก็ประนีประนอมพร้อมกับเจ้าน้อง และญาติวงศ์ผ่ายบิดา เชิญพระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้ว ขึ้นประดิษฐานไว้ในปราสาท แล้วก็ฉลองพระและทำการกุศลส่งบิดาเปนอันมาก แล้วก็ปฤกษาหาฤากันตามญาติวงศ์พี่น้องด้วยมรดก คิดแบ่งทรัพย์สิ่งของผู้คนช้างม้าพาหนะ ช้าอยู่ไม่รู้ขบลง กาลล่วงไปถึงสามปี

ฝ่ายท้าวเพี้ยผู้รักษาเมืองเชียงใหม่เห็นว่า เจ้าไชยเสรฐาธิราช ไปเมืองเซ่าเสียนานแล้วไม่กลับ การงานบ้านเมืองค้างขัดอยู่มาก ถ้ามิข้าศึกศัตรูก็จะไม่มี

ผู้ชิการให้สิทธิขาดได้ จึงได้พร้อมกันปฤกษาเลือก
หาได้ภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อเมกุฏิเปนเชื้อวงศ์เจ้าเชียงใหม่
ที่ล่วงแล้วมาแต่ก่อนนั้น เวลานั้นมีสติปัญญาสามารถ
สมควร จึงพร้อมกันเชิญเจ้าเมกุฏิ ให้คืนผนวชออก
มาแล้วก็ยอมยกให้เปนเจ้าเชียงใหม่แล้ว ครั้นภาย
หลังพวกลาวพุงขาวตีเชียงใหม่ได้ เชิญเอาพระแก้ว
มรกฎไปไว้เมืองเซ่า ๑๒ ปี แล้วเชิญไปไว้เมืองเวียง
จันท์นานถึง ๒๑๕ ปี พุทธศักราชล่วงไป ๒๓๒๑ ปี
คฤศตศักราช ๑๗๗๘ ปี จึงพระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ชำนะแว่นแคว้นลาว และเชิญเอา
พระแก้วมรกฎเอามาไว้ในเมืองธนบุรี ๓ ปี ได้สร้าง
กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุธยา บรม
ราชธานีเสร็จใน ๓ ปี
ครั้นเมื่อลุพระพุทธศักราช ๒๓๒๔ ปี คฤศตศักราช
๑๗๘๑ ปี ถึงปีที่ ๒๕ เพ็ญเดือน ๖ ได้เชิญพระแก้ว

มรกฎ มาประดิษฐานไว้ณพระบุษบก ณพระอุโอสถ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงสการะเครื่องบูชาอย่างดี
ทำด้วยทองคำประดับด้วยเพ็ชร์พลอย และพุทธบริชาร
เปลี่ยนสามฤดูอย่างได้ตีพิมพ์แล้ว ล่วงมาสามรอบ
พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม พระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๗ ปี แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย ๑๖ ปี แผ่นดินพระบาทสมเด็จ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๖ ปีเปน ๖๙ ปี ครั้นณปีกุ ๗๐
โดยรัชกาลพุทธศักราช ๒๓๙๔ คฤศตศักราช ๑๘๕๑ ปี
เพ็ญเดือน ๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเปนพระเจ้าแผ่นดินสืบพระ
ยรมวงศ์ ทรงพระนามพระบาทสมเด็จพระปรเมนทร
มหามกุฎสุทธสมเทพพงศ์พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้
ทรงประดิษฐพระแก้วมรกฎนั้นโดยเคารพ ดำรัสสั่งให้
ช่างเขียน ๆ รูปพระแก้วมรกฎทรงเครื่องตามฤดูทั้ง

สามนั้นลงในแผ่นผ้าใหญ่ พระราชทานไปแก่ชาวต่างประเทศ ซึ่งมิไมตรีแต่มิได้เคยมายังกรุงเทพ ฯ สั่งนี้อยากจะใคร่เห็นพระแก้วมรกฎนั้น อนึ่งโปรดให้เขียนเรื่องพระแก้วมรกฎ แต่เมืองเชียงรายเป็นต้นมานี้ โดยภาษามคธจุณิยบท และคาถาและภาษาไทย ภาษาอังกฤษในบี มี พุทธศักราช ๒๓๙๗ คฤศตศักราช ๑๘๕๔ } เป็นบทที่ ๔ แต่บรมราชาภิเษก โดยพระราชประสงค์จะให้คนในคนนอกพระราชอาณาเขตร รู้เรื่องพระแก้วมรกฎนั้นจงทั่วกัน

คาถาตำนานพระแก้วมรกฏ

สุณนฺตุ สาธโว พุทฺธ— สาสเน พุทฺธมามกา
ปสนฺนา สฺยามราชูสุ ภตฺติกา จ สุเมตฺติโน ฯ
อยํ โข มรกฏชาติ— มณิกฺขณฺฑมยา สุภา
สุวิสุทฺธา ฆนรตน— ปฏิมา มหตี วรา ฯ
โปราเณหิ มนุสฺเสหิ ปสนฺเนเหว สาสเน
อิตฺถนฺนาเม หิตฺถนฺนาเม กาเล เทเส กตา อยํ
อิจฺเจวิทานิ อเมฺหหิ อวิทิเตหิ ตตฺตโต
ตมุทฺทิสฺส ภควนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธมุตฺตมํ
พุทฺธสฺส ปรินิพฺพาน— กาลโต สมภาคโส
ทฺวินฺนํ วสฺสสหสฺสานํ สมฺปุณฺณกาลโต ปุเร
อเนเกหิปี วสฺเสหิ ปวตฺเตหิ ปุราตนา
กทาจิ กตฺถจิ เทเส กโตจิ มณิมาทิย
กถญฺจิ มหคฺฆสารํ มหนฺตํ อมฺหยํ วรํ
สทฺธา สมฺพุทฺธพิมพ— ภาเวน อสฺส ปูชิตา ฯ

นเหว ปน โน ลทฺธา ตตฺตโต วตฺถุทีปนา
กถา ตสฺสา ปฏิมาย สทฺเทยฺยา กงฺขเฉทิกา ฯ

กมฺโพชาปิ สยามาปิ ลาวาปิ โยนกาปิ จ
ตสฺสา พหูนิ วตฺถูนิ กถยิตฺวา อเนกธา
ปุพฺเพ อมุมฺหิ กาลมฺหิ รฏฺฐเทเส อมุมฺหิ จ
อสุเกเนว ญฺเจวญฺจ ปฏิมายํ สุมาปิตา
อสุกตฺเถตฺตกํ กาลํ จาปิตา ปูชิตา อหุ
ตโต หริตวานามตร วทีสุ จ วทนฺติ จ ฯ

อิจฺเจวํ นานาวาเทหิ อจฺจากุลานิ ตุ เตสํ
วจนานิ ปทิสฺสเร อญฺญมญฺญวิรุทฺธานิ อปฺปติฏฺฐานิ ปายโต
มิสฺสกานุยานุมาเนน วฑฺฒิตานุยุตฺตรุตฺตรึ
อนชฺฌานกฺขมาเนว อาวหนฺต ทุเวฬฺหก ฯ

ติฏฺฐนฺตุ ตานิ วตฺถูนิ อุชฺฌิยา เนธ วิญฺญุนา
เกนจาปฏิพาเหยฺยา ปฏฺฐายิทํ ปวตฺติโต

ตสฺสา พุทฺธปฏิมาย อิธ วตฺถุ สมุจฺจเต ฯ
อยญฺหิ ปฏิมา เสฏฺฐา มณิกฺขณฺเฑน มาปิตา
โยนรฏฺฐมฺหิ ฐิตาย โปราณราชธานิยํ
อิธ ปากฏนาเมน ชิยงฺครายนามิยา
โปราณกมหาถูเป เอกสฺมึ จิรสณฺฐิเต
สมฺพุทฺธสฺส มุนินฺทสฺส ปรินิพฺพานกาลโต
ทฺวินฺนํ วสฺสสหสฺสานํ มิตานํ อนุปุพฺพโส
เอกวีสวสฺสมตฺเต กาเล ปวตฺตมานเก
ภินฺนอสนิผาเลน เจตฺยคพฺเภ สุธามเย
ตนฺกาณฺจนปเฏหิ ฉนฺนาว ปากฏา อหุ ฯ
ตโต จ สามณฺณเสล— สณฺฐาย อภิหาริย
เอกสฺมึว วิหารสฺมึ จิบีตา ปฏิมาฆเร ฯ
ทฺวิติมาสาติกฺกเมน ปฏิมาฉวิยํ ปน
สุวณฺเณสฺวาปคเตสุ ปณฺฑาตา วิทิตา อหุ
ฆนีภูตมณิกฺขณฺฑ— มยภาเวน สา ตทา ฯ

ตสฺมิญฺเญว สำวจฺฉเร
ตทา มหาราชธานี—
มหานครมานตา
ตตฺถ ทฺวตฺตึสวสฺสานิ
ตโต ลมฺปางฺคปุรมฺหา
ทฺวินฺนำ วสฺสสหสฺสานำ
เอกาทสเม วสฺสมฺหิ
นวีสึ มหานครำ
ราชธานีภูตำ อภิ—
ตตฺถ โข จตุราสีติ
ตโต จาปี นวีสิมฺหา
ทฺวินฺนำ วสฺสสหสฺสานำ
วสฺเส ปญฺจนวุตมฺหิ
โยนกานำ พเล มันที—
ลาวรฏฺเฐ ตุ พลสฺมึ

โยนรฏฺฐมฺหิ สณฺฐิตำ
ภูตำ ลมฺปางฺคนามกำ
มหตา สกฺกตา อหุ ฯ
จิรำ กาลมฺปติฏฺฐิตา ฯ
สมฺพุทฺธาจฺจยกาลโต
อติกฺกนฺตานโมปริ
ตตฺเถว โยนรฏฺฐเก
โยนกินฺทาธิวาสนำ
นวมาบึตมาหตา
วสฺสานิ ฐาปิตา อหุ ฯ
สมฺพุทฺธาจฺจยกาลโต
อติกฺกนฺตานโมปริ
วตฺตมาเน อนุกฺกมา
ภูเต ปราภิมทฺทเน
วฑฺฒมาเน มหพฺพเล

ลาวเกหิ อิสฺสริยํ โยนรฏฺเฐ ปวตฺติย
สเก ลาวรฏฺเฐ โขงฺค— มหานทิสฺสิตํ ปุรํ
มหานครสมฺภูตํ นีตา ชาวาภิธานกํ ฯ
ตตฺถ ทฺวาทสวสฺสานิ จาบีตา ปูชิตา อหุ
ตโต โข ปนาภินว— มาบีตํ จนฺทนวฺยํ
มหาปุรํ นยิตฺวาน จาบีตา สกฺกตา อหุ ฯ
ตสฺมิ โข จนฺทนปุเร จิรํ ปณฺณรสุตฺตรํ
ทฺวิสตํ ปน วสฺสานํ เอกตฺเถว ปติฏฺฐิตา
อิจฺเจวํ โข โยนเกสุ ลาวเกสุ ยถากฺกมํ
ตสฺสา พุทฺธปฏิมาย นีตาย จาบีตาย จ
พุทฺธนิพฺพานโต เอก— วีสาธิติสตฺตุตฺตริ
ทฺเว วสฺสสหสฺสานิ กเมเนว อติกฺกมุ ฯ
เตสโมปริเม วสฺเส ทฺวาวีสติมจานิเย
อิมสฺมึ สฺยามรฏฺฐมฺหิ อิทานิ วตฺตมานเก
สฺยามราชวํสสฺมึ สณฺจหนฺเต วรุตฺตเม

อิธ สพฺพปฐเมน วราณาจกฺกธารินา
จกฺกกฺกรีปรมนาถ — นาเมน สุชิตารินา
มหตา ปุญฺญเตเชน ชลมาเนน ราชินา
สมฺมาอภิวิชินนฺเตน สกลํ ลาวรฏฺฐกํ
กริตฺวา สฺยามฺวสสฺมึ ปุรมฺบี จนฺทนวฺหยํ
ตโตวิมํ สฺยามรฏฺฐญ์ ชยพฺพเลน อานิย
อิธ อุยฺยานเทสมฺหิ รมฺเม พางฺโกกนามเก
ตทา โปราณนครี — ภูตํ ธนปุริวฺหยํ
ปุรํ ปเวสยิตฺวาน สวจฺฉรานิ ตีณิปี
สมฺมาสกฺกริยมานา ตตฺเถว จบีตา อหุ ฯ
เยสุ ตีสุปี วสฺเสสุ เตเนวุตฺตมราชินา
ตสฺสา ธนปุริยาว ภาเค ปุรตฺถิเม ขิเต
นทีติเร มาปยิตฺถ ราชธานี สุภา อยํ
รมฺมา รตนโกสินฺท — เทวมหานครวฺหยา ฯ
เตสํ ติณฺณนฺตุ วสฺสานํ อจฺจเยน ปรินิฏฺฐิเต

TUDC 01/03/2564

รมฺเม นหานคเร จ ตตฺถ ราชนิเวสเน
ปติฏฺฐิเต สิริรตน – เจตฺยาราเม จ โสภเณ ฯ
พุทฺธสฺส ปรินิพฺพาน – กาลโต ติสตฺตฺตริ
ทฺวินฺนํ วสฺสสหสฺสานํ ปญฺจวีสมฺหิ หายเน
วิสาขปุณฺณมายํ สา ปฏิมา อาหตา ตโต ฯ
วิสมุฏฺฐิรตนุพฺเพเธ ฆนโสณฺณมเย สุเภ
กุฏฺฐาคารสฺมึ จบีตา สมฺปติฏฺฐาบีตา อหุ
ปฏิพิมฺเพ ทสฺสิเตน นเยเนวาภิลงฺกตา ฯ
นานาวิธาคฺครตน – รจิเตหิ ตถา ตถา
อุตฺตตฺตยานุรูเปหิ อลงฺกาเรหิ มณฺฑิตา
ปริวตฺติเตหิ ติกฺขตฺตุ ตนฺตโมตูนมจฺจเย. ฯ
อคเณยฺเยหิ สกฺการ – ภณฺเฑเหวูปโสภิตา
อิเธว ยาวชฺชตนา สกฺกตา สมฺปติฏฺฐิตา
รณฺโญ สพฺพปชมสฺส วราณาจกฺกธาริโน

จกฺกกฺกรีปรมนารถ— นามสฺส สุชิตาริโน
รชฺชสฺส กาลภูตานิ วสฺสานิ สตฺตวีสติ ฯ
มหิสฺสรสุนฺทรสฺส ตสฺเสวตฺรชราชิโน
รชฺชสฺส กาลภูตานิ สำวจฺฉรานิ โสฬส
เชฏฺฐาธิปตินฺทวฺหสฺส ปรมธมฺมิกราชิโน
รชฺชสฺส กาลภูตานิ ฉพฺพีสหายนานิเส ฯ
อิจฺเจวำ อติกฺกนฺตานำ ราชูนำ รชฺชการินำ
ติณฺณมฺปิ รชฺชกาเลสุ วสฺสานิ อูนสตฺตติ
สมฺมาสกฺกริยมานา สา อฏฺฐาสิ นิรนฺตรำ ฯ
เยสำ วสฺสานเมกูน— สตฺตติยาว อจฺจเย
รณฺโญ สพฺพปฐมสฺส เสฏฺฐจนตฺตา สุชาติมา
ทุติยสฺส มหารณฺโญ อคฺโค วรุตฺตมตฺรโช
วยสาว ตติยสฺส รณฺโญ กนิฏฺฐภาติโก
หุตฺวาเนเกสุ เทเสสุ อติจฺจญฺเญว ปากโต
เสฏฺฐชาตฺยาทิคุเณหิ มหาชนาภิมานิโต

อยเมว ปรเมนฺท –
ราชาธิราชา มนุชินฺโท
พุทฺธสฺส ปรินิพฺพาน –
ทฺวินฺนำ วสฺสสหสฺสานำ
จตุตฺตรนวุติยา
ปริปุณฺเณสุ วิสาข –
อภิสิตฺโต ปรมรชฺช
หุตฺวา ตเทว มรกฏ–
สมฺพุทฺธปฏิมำ เสฏฺฐิ
ชีวมานกพุทฺธำว
เมตฺติยา ปฏิพุทฺธานำ
อิธานาคตปุพฺพานำ
พหุนฺนำ ทสฺสนตฺถาย
วณฺณเลปสำฺขาเตน
คาหาเปตฺวาน อาการำ

มหามกุฏสวฺหโย
สฺยามรฏฺเฐ นริสฺสโร ฯ
กาลโต ติสตฺตฺตริ
อติกฺกนฺตานโมปริ
สำวจฺฉเรสุ สพฺพโส
ปุณฺณมายมุโปสเถ
อภิเสเกน ธมฺมโต
มณิกฺขณฺฑมยำ สุภำ
สมฺมเทว อุปฏฺฐหำ
กตฺวา ติพฺพาภิมานโน ฯ
ทูเร วิเทสวาสินำ
ชนานำ ทฏฺฐุกามินำ
จิตฺตกาเรหิ กมฺมนา
ตมฺพิมฺพสฺเสว สาทิสำ
มณฺฑนียำ สริกฺขกำ ฯ

อุตฺตุตฺตเย อลงฺกต—
รูปานิ เอกเมกสฺมึ
ทสฺสาปยิตฺวา ปฏิมา—
พหูนิปี การาเปสิ
มาคธายปี ภาสาย
เองฺคลิสหานำปฺยกฺขเรหิ
เกนจฺยาปฏิพาเหยฺยำ
พุทฺธสฺส ปรินิพฺพาน—
สตฺตุตฺตรนวุติยา
ติสเตเนวุตฺตเรน
พุทฺธสฺส สาสนายุมฺหิ
จตุตฺถสังฺวจฺฉรมฺหิ

ภาวากาเรน ตีณิปี
เลปารเห มหาปเฏ
พิมฺพรูปปธานิเส
วิเทสิเกปี โตสยำ ฯ
สฺยามานมกฺขเรหิปี
อตฺถวิญฺญาปนารหำ
ตสฺสา วตฺถุ ลิขาปยิ ฯ
กาลโต ปริมานิเต
วสฺเสหิ อธิเกน ตุ
ทฺวิสหสฺเสน มานิเต
ตสฺส รชฺชสฺส ราชิโน
อิทำ ลิขาปีตำ อหูติ ฯ

คำแปลตำนานพระแก้วมรกฎ

พันพุฒมอนุราช สิน เปรียญเอก วัดราชประดิษฐแปล

ขอสาธุชนทั้งหลาย ผู้นับถือพระพุทธเจ้า เลอม
ใสแล้วในพระพุทธสาสนา และมีความภักดีมิไม่ตรีด
ในพระราชาของชาวสยาม จงฟังพระปฏิมานี้แล
สำเร็จด้วยก้อนแก้วโดยชาติชื่อมรกฎงามหมดจดดี เช่น
พระปฏิมาใหญ่ประเสริฐ อันเราในกาลนี้อุทิศถึงพระ
ผู้มีพระภาคสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้สูงสุดนั้น โดยส่วน
เสมอ แต่กาลเปนที่ปรินิพพานแห่งพระพุทธเจ้า ไม่รู้
แล้วตามความเปนอย่างนั้นว่า พระปฏิมานี้อันมนุษย์
ทั้งหลายครั้งก่อน เลอมใสแล้วในพระสาสนา กระทำ
แล้วในกาลมีชื่ออย่างนี้ ๆ ในประเทศมีชื่ออย่างนี้ ๆ
ดังนี้นั่นเทียว (อันยังคล) ถือเอาแก้วเปนสารมีค่ามาก
แต่ที่ไหน ในประเทศไหนในกาลไรกระทำดี (เจียรไน)
ด้วยประการไร บูชาแล้วโดยความเปนพระรูป แห่ง

พระสัมพุทธเจ้าแต่กาลมีในก่อน แต่ยังหลายแม้เป็นอเนกอันเป็นไปแล้ว ในก่อนแต่กาลอันเต็มพร้อมแห่งพันบทหลายสอง.

ก็และกถาสำหรับแสดงเรื่องแห่งพระปฏิมานั้น โดยความเป็นอย่างนั้น อันควรเชื่อตัดความสงสัย อันเราไม่ได้แล้วนั่นเทียว ชาวกัมพุชก็ดี ชาวสยามก็ดี พวกลาวก็ดี ชาวโยนกก็ดี กล่าวเรื่องแห่งพระปฏิมานั้นมาก กล่าวแล้วและกล่าวอยู่บัดนี้ ด้วยวาทะต่าง ๆ โดยประการเป็นอเนก อย่างนี้ว่า พระปฏิมานี้อันผู้โน้นสร้างด้วยดีแล้วอย่างนี้ และอย่างนี้ในกาลก่อนโน้น และในแว่นแคว้นประเทศโน้น ให้ตั้งไว้แล้วในที่โน้นได้บูชาแล้ว ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้ นำมาแล้วจากที่โน้นให้ประดิษฐานณที่นั้น นับถือยิ่งแล้วดังนี้.

ก็ถ้อยคำแห่งชนทั้งหลาย มีชาวกัมพุชเป็นต้นนั้น สับสนเหลือเกิน คัดค้านกันเอง เป็นที่อาศัยไม่ได้ เจือไปด้วยการคาดคะเนโดยมาก ทวีขึ้นแล้ว ย่อม

ปรากฏยิ่ง ๆ หาเปนความควรแก่ความใคร่ครวญของบัณฑิตไม่ ย่อมนำมาซึ่งความสงสัยส่วนเดียว วัตถุทั้งหลายเหล่านั้น (กถาแสดงวัตถุทั้งหลายนั้น) ยังตั้งอยู่ อันวิญญูชนในสมัยนี้ พึงติเตียนหามิได้ อนึ่ง อันใครไม่พึงคัดค้าน เรื่องแห่งพระปฏิมานี้ อันเราจะรวบรวมในที่นี้ จำเดิมแต่ประวัติ.

แท้จริงพระปฏิมานี้ ประเสริฐสุดอันบุคคลสร้างแล้วด้วยก้อนแก้ว (อันบุคคลบรรจุไว้) ในพระมหาสถูปโบราณอันหนึ่งอันตั้งอยู่แล้วนานในโบราณราชธานี อันตั้งอยู่แล้วในแว่นแคว้นโยนก มีนามว่าเชียงราย โดยนามอันปรากฏ ในสมัยนี้ อันบุคคลยึดแล้วด้วยทองคำเปลว ได้ปรากฏมีในห้องพระเจดีย์อันสำเร็จด้วยปูนอันแตกแล้วด้วยอันทำลายแห่งสายฟ้า ในกาลประมาณย่อมสิบเอ็ดปีอันเปนไปอยู่โดยลำดับ แห่งพันปีทั้งหลายสอง อันบัณฑิตนับแล้วแต่กาลเปนที่ปรินิพพานแห่งพระสัมพุทธเจ้า ผู้เปนจอมแห่งนักปราชญ์.

ก็ (พระปฏิมานี้) อันบุคคลเชิญไปแล้ว จากห้องแห่งพระเจดีย์นั้น ด้วยสำคัญว่าศิลาสามัญ ตั้งไว้ในเรือนพระปฏิมา ในวิหารหลังหนึ่ง.

ก็ครั้นเมื่อทองที่ผิวแห่งพระปฏิมาลอกแล้วโดยกาลเป็นที่ก้าวล่วงแห่งสองสามเดือน พระปฏิมานั้นได้ปรากฏแล้ว อันบุคคลรู้แล้วโดยความเป็นพระปฏิมาสำเร็จด้วยก้อนแก้วแท่งใหญ่ในกาลนั้น (พระปฏิมานี้) อันบุคคลนำมาแล้ว ส่มหานครมีชื่อว่า ลำปาง ซึ่งเป็นมหาราชธานีในกาลนั้น อันตั้งอยู่แล้วในแว่นแคว้นโยนกได้ฉลองแล้ว สักการแล้วในบัดนั้น นั่นเทียว ตั้งอยู่แล้วในเมืองนครลำปางนั้นสิ้นกาลนาน (คือ) สิ้นปีทั้งหลายสามสิบสอง

(พระปฏิมานี้ อันบุคคลนำมาแล้วจากเมือง) นครลำปางนั้น ส่มหานครนพสี อันเป็นที่อยู่แห่งผู้เป็นใหญ่กว่าชาวโยนก เป็นราชธานีอันบุคคลสร้างใหม่ยิ่ง (เชียงใหม่) ในโยนกราฐนั้นนั่นเทียว ในปีที่

สิบเอ็ดในเบื้องบนแห่งพันปีทั้งหลายสองอันก้าวล่วงแต่กาลเปนที่เปนไปล่วงแห่งพระสัมพุทธเจ้า (อันบุคคล) ได้ให้ประดิษฐานไว้แล้วในมหานครนพิสีนั้นตลอดปีทั้งหลายแปดสิบสี่แล้ว.

ก็ ครั้นเมื่อกำลังแห่งชาวโยนก เปนของอ่อนอันข้าศึกย่ำยีแล้ว อนึ่งครั้นเมื่อกำลังในแว่นแคว้นลาวมีกำลังใหญ่ ยังความเปนอิศรอันลาวทั้งหลายเปนไปแล้วในโยนราฐ ให้เจริญอยู่ (พระปฏิมานั้น) อันบุคคลนำไปแล้ว จากนครนพิสีนั้นสู่บุรี อันอาศรัยแม่น้ำใหญ่ชื่อโขง เปนมหานครมีชื่อว่าชาว (เมืองหลวงพระบาง) ในแว่นแคว้นลาวของตนในปีเก้าสิบห้าในเบื้องบนแห่งพันปีทั้งหลายสองอันก้าวล่วงแล้ว เปนไปอยู่โดยลำดับแต่กาลเปนที่ล่วงแล้วแห่งพระสัมพุทธเจ้า อันบุคคลประดิษฐานไว้แล้วที่นครชาวนั้น บูชาแล้วตลอดปีทั้งหลายสิบสอง ก็ (พระปฏิมานั้น) แลอันบุคคลนำไปแล้วจากเมืองชาวนั้น สู่มหาบุรีอันสร้างแล้วใหม่มี

ชื่อว่าจันทน์ (เวียงจันทน์) ให้ประดิษฐานไว้แล้วได้สักการแล้ว.

ก็ (พระปฏิมานี้) ประดิษฐานณที่เดียวนั่นเทียว ในเมืองเวียงจันทน์นั้นแล ตลอดกาลนานคือ สองร้อยแห่งปีทั้งหลายยิ่งด้วยสิบห้า เมื่อพระพุทธปฏิมานั้น (อันบุคคล) นำไปแล้ว และให้ตั้งอยู่แล้วในโยนกทั้งหลาย ในลาวทั้งหลายตามลำดับ อย่างนี้ ด้วยประการนี้แล.

พันปีทั้งหลายสองยิ่งด้วยสามร้อย ยิ่งด้วยยี่สิบเอ็ด (๒๓๒๑ ปี) ก้าวล่วงแล้วโดยลำดับนั่นเทียวแต่กาลเปนที่นิพพานแห่งพระพุทธเจ้า ครั้นเมื่อวงศ์แห่งพระเจ้าสยามราช ประเสริฐสูงสุดตั้งขึ้นอยู่ ในสยามนี้ อันเปนไปอยู่ ในกาลนี้ ในปีเปนที่ตั้งแห่งปีที่สิบสอง มีในเบื้องบนแห่งสองพันสามร้อยปีเหล่านั้น (พระพุทธิปฏิมานี้) อันพระราชาพระองค์ก่อนกว่าพระราชาทั้งปวงในพระราชวงศ์นี้ ผู้ทรงไว้ซึ่งอาณาจักร์อันประเสริฐ

มีข้าศึกอันปราบดีแล้ว ทรงพระนามว่า จักริยรมนารถ รุ่งเรืองอยู่ด้วยบุญและเดชใหญ่ ทรงปราบปรามแว่นแคว้นลาวทั้งสิ้นถึงบุรีชื่อว่าจันทน์ กระทำ (ให้อยู่) ในอำนาจของสยามโดยราบคาบ นำมาแล้วจากเวียงจันทน์นั้นนั่นเทียวสู่สยามราฐนี้ โดยกำลังแห่งความชะนะเชิญเข้าไปสู่กรุงมีชื่อว่า ธนบุรี อันเปนนครก่อนในกาลนั้น ในประเทศเปนสวนอันบุคคลพึงรมรมย์ มีนามว่า บางกอกน้อย สักการอยู่โดยชอบ ได้ประดิษฐานไว้แล้ว ในกรุงธนบุรีนั้นนั่นเทียวตลอดบทั้งหลายสาม.

พระราชธานีอันงามนั้นบุคคลพึงรื่นรมย์ มีนามว่า เทพมหานคร รัตนโกสินทร อันพระราชาผู้สูงสุดนั้นนั่นเทียว ให้สร้างแล้วที่ฝั่งแห่งแม่น้ำอันตั้งอยู่ในปุรัตถิมภาคแห่งกรุงธนบุรีนั้นเทียว ในบทั้งหลายสามใด ก็ครั้นเมื่อมหานครอันบุคคลพึงรื่นรมย์ และพระศรีรัตนเจติยรามอันงามซึ่งตั้งอยู่ในพระราชนิเวศน์นั้นสำเร็จแล้ว โดยกาลเปนที่ล่วงไปแห่งบทั้งหลายสามเหล่านั้น

พระปฏิมานั้น (อันพระราชานั้น) นำมาแล้วจากกรุงธนบุรี ในวันวิสาขบรณมี ในปีวิสัยห้าแห่งพันปีทั้งหลายสอง ยิ่งด้วยสามร้อย แต่กาลเปนที่ปรินิพพานแห่งพระพุทธเจ้า ประดิษฐานไว้แล้วในกูฏาคารอันงามสำเร็จด้วยทองทึบ สูงยี่สิบศอกกำ (๒๐ กำมา) ได้ประดิษฐานดีแล้วตกแต่งแล้วโดยนัยอันเราแสดงแล้วในปฏิพิมพ์นั่นเทียว อันประดับแล้วด้วยเครื่องประดับทั้งหลายอันแต่งแล้วด้วยแก้วเลิศมีอย่างต่าง ๆ อันสมควรแก่ฤดูสามอันเปลี่ยนแล้วด้วยประการนั้น สิ้นสามครั้ง ในกาลเปนที่สิ้นไปแห่งฤดูทั้งหลายนั้น ๆ งดงามแล้วด้วยเครื่องสักการทั้งหลาย อันจะนับมิได้ทีเดียว ประดิษฐานอยู่ด้วยดีแล้ว ในพระศรีรัตนเจตยารามนั่นเทียว อันบุคคลสักการมาตราบเท่าถึงกาลทกวันน.

ปีทั้งหลายยี่สิบเจ็ด เปนรัชกาลแห่งพระราชาพระองค์ก่อนกว่าพระราชาทั้งปวง ผู้ทรงไว้ซึ่งอาณาจักรอันประเสริฐมีข้าศึกชะนะดีแล้ว ทรงพระนามว่า จักรี

TUDC 01/03/2564

ยรมนารถ ปิทั้งหลายสิบหก เปนรัชกาลแห่งพระราชา
ผู้เปนโอรสแห่งพระราชา พระนามว่าจักริยรมนารถนั้น
นั่นเทียว (ทรงพระนามว่า) มหิศรสุนทร ปิทั้งหลาย
ยี่สิบหก เปนรัชกาลแห่งพระราชา ผู้ประกอบในธรรม
อย่างยิ่ง ทรงพระนามว่าเจษฎาธิบดินทร์ พระพุทธปฏิมา
นั้น (อันมหาชน) สักการอยู่โดยชอบตลอดปีทั้งหลาย
หกสิบเก้า ในรัชกาลแม้แห่งพระราชาทั้งหลายสาม
ผู้กระทำซึ่งความเปนพระราชาอันล่วงไปแล้วอย่างนี้ ด้วย
ประการฉนี้ ได้ตั้งอยู่แล้วตลอดนิรันดรกาล

พระราชาผู้เปนพระนัดดาประเสริฐที่สุด แห่งพระ
ราชาพระองค์ก่อนกว่าพระราชาทั้งปวง มีพระชาติดี
เปนพระโอรสอันประเสริฐ สูงสุดเลิศแห่งพระมหาราชที่
สอง เปนพระกนิษฐภาดาโดยวัย แห่งพระราชาที่
สามเทียว เปนผู้เปนไปล่วงปรากฏแล้วนั่นเทียว ใน
ประเทศทั้งหลายเปนอเนก อันมหาชนนับถือแล้วด้วย
คุณทั้งหลาย มีพระชาติเปนต้นอันประเสริฐที่สุด เปน

ไปด้วยพระนามว่า ปรเมนทรมหามกุฎ พระองค์นั้น
เทียว เปนพระราชาธิราชเปนจอมแห่งมนุษย์เปนใหญ่
กว่าคนในแว่นแคว้นสยาม ในกาลเปนที่ล่วงไปแห่งปี
ทั้งหลายหกสิบเก้าเทียวเหล่าใดเล่า อภิเษกแล้วด้วย
บรมราชาภิเษกโดยธรรมในวันวิสาขบูรณมี อันเปนวัน
อุโบสถ ในปีทั้งหลายเก้าสิบยิ่งด้วยสี่ อันเต็มพร้อม
แล้ว ด้วยประการทั้งปวง ในเบื้องบนแห่งพันปีทั้งหลาย
สองยิ่งด้วยสามร้อยอันล่วงแล้ว แต่กาลเปนที่ปรินิพ
พานแห่งพระพุทธเจ้า ทรงบำรุงอยู่ซึ่งพระสัมพุทธปฏิมา
อันสำเร็จด้วยก้อนแก้ว ซึ่งมรกฎอันงามประเสริฐที่สุดนั้น
นั่นและโดยชอบนั่นเทียว มีความนับถือกล้ากระทำให้
เปนดังพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ยังบุคคลให้ถือ
เอาซึ่งอาการเช่นกับคล้ายสมด้วยจิตรการกรรม ที่นับ
ว่าระบายสีแห่งพระพุทธพิมพ์นั้นนั่นเทียว เพื่ออันดแห่ง
ชนทั้งหลายมากผู้อยู่ต่างประเทศไกล รู้ฉะเพาะแล้วด้วย
สัญญามิไมตรี ไม่เคยมาแล้วในสยามประเทศนี้ มี
ความใคร่เพื่ออันเห็น ให้แสดงรูปทั้งหลาย มีสาม

อย่างด้วยอาการ ๕ คือความเปนพระปฏิมา อันประดับแล้วในฤดูสามในแผ่นผ้าใหญ่ควรแก่อันระยายอันหนึ่งแล อันหนึ่งให้กระทำรปทั้งหลายแม้มากสำหรับรองแบบพระปฏิมา แม้ยังชาวต่างประเทศทั้งหลายให้ยินดีอยู่ ให้เขียนเรื่องแห่งพระพุทธปฏิมานั้น ควรให้รู้เนื้อความอันใคร ๆ พึงคัดค้านไม่ได้ ด้วยอักษรทั้งหลายแห่งชาวสยามบ้าง ด้วยอักษรอังกฤษบ้าง แม้ด้วยภาษาแห่งชาวมคธ[๑] ก็เรื่องนี้อันเราให้เขียนแล้ว ในปีที่ ๔ แห่งรัชกาลของเราผู้เปนพระราชานั้น ได้มีในอายุแห่งพระพุทธสาสนา อันนับแล้วด้วยสองพันยิ่งด้วยสามร้อย ยิ่งด้วยปีทั้งหลายเก้าสิบยิ่งด้วยเจ็ด อันบัณฑิตกำหนดแล้ว แต่กาลเปนที่ปรินิพพานแห่งพระพุทธเจ้า ด้วยประการดังนี้แล.

---

๑ ตรงนี้ผู้แปลเดิมแปลไว้ว่า เขียนตำนานพระแล้วเปนภาษามคธด้วยอักษรไทย และอักษรอังกฤษ ที่จริงไม่ใช่เขียนเปนภาษามคธล้วน เขียนเปนภาษาอังกฤษด้วย ดังกล่าวแล้วในคำนำ

TUDC 01/03/2564